

Fevrî'nin Hat Risalesi

Hasan Uçar* - Abdullah Uçar**

Özet

16. yüzyılın güzide şahsiyetlerinden olan Fevrî tefsir ve hadis gibi alanlardaki yetkinliğinin yanı sıra şairliği ve hattatlığı ile aşikâr olan sanatçı kişiliğiyle de temayüz etmiştir. Elinizdeki transkripsiyonu yapılmış olan hat risalesi onun bu ilimdeki yerini göstermesi açısından önemlidir. Onun bu ilimle ilgili peygamber efendimizin söylediğini rivayet ettiği hadisler ve kurucusu kabul ettiği Hz. Ali vecizeleri de çalışma çerçevesinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fevrî, hat, risale, çeviri yazı transkripsiyon.

Fawrî's Khat Booklet

Abstract

In addition to his proficiency in fields such as tafsir and hadith, which is one of the distinguished personalities of the 16 th century, Fawrî has also become influenced by the artist's personality, which is evident by poetry and calligraphy. The tractate of Khatt, which is the transcription in your hand, is important in that Fevrî shows its place in this province. The hadiths narrated by Fawrî about what he said about our Prophet and the founder Hz. Ali in this field -He is assumed that- is also covered in the framework of the study.

Keywords: Fawrî, khatt, tractate, transcription.

---

* Yrd. Doç. Dr. Hasan Uçar, Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Arap Dili ve Belagatı, hasanucar@aksaray.edu.tr; Assistant Professor Hasan Uçar, Aksaray Univ. Faculty of Islamic Sciences Arabic Language and Rhetoric, hasanucar@aksaray.edu.tr

**Okutman, Abdullah Uçar, Aksaray Üniversitesi, abduhucar@aksaray.edu.tr; Lecturer, Abdullah Uçar, Aksaray University abduhucar@aksaray.edu.tr

GİRİŞ

Osmanlı yazı sanatının temeli, Fatih Sultan Mehmet döneminde atılmıştır. 15. Yüzyıla doğru İslâm dünyasının öncüsü olmaya başlayan Osmanlı Devleti'nde sanatın her alanında olduğu gibi hatta da ilerleme kaydedilmiştir. Bu devirde hattatlar; yazıyı keskin köşelerden, sert dönüşlerden kurtarmışlar ve hatta yeni bir tarz getirmişlerdir.¹

Eldeki verilere göre kaynağı Aramî asıllı Nabatî yazısına dayanan Arap yazısının gelişmesinde, İslâm'ın kabul edilmesinin rolü büyüktür.² “Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir aşılınmış yumurtadan yarattı. Oku! Rabbin, en büyük kerem sahibidir. O Rab ki kalemlle [yazmayı] öğretti. İnsana bilmedikleri şeyi öğretti”³ şeklindeki ilk inen Kur’ân ayetlerinde **عَلَّمَ بِالْقَلَمِ** ifadesi, Rabbin sıfatı olarak zikredilmiş ve kaleme vurgu yapılmıştır. Ayrıca ikinci inen Kalem suresinde de kaleme yemin edilmiş ve huruf-u mukattaadan olan “nûn” hokka olarak tefsir edilmiştir.⁴

Fevrî, tefsir ve hadis gibi alanlarda Türkçe, Arapça ve Farsça eserler vermiş Devlet-i Âli Osman'ın en parlak dönem âlimlerindedir. Şairliği ve hattatlığı ise onun sanatçı kişiliğini ispatlamaktadır. Elinizdeki *Risale fi İlmi'l-Hat* adlı eseri ise Ahmed b. Abdullah el-Fevrî adına Köprülü Kütüphanesi 361 numarada kayıtlıdır.⁵

Hat ilmiyle ilgili döneminin temel anlayışını nadide bir şekilde özetlediğini ifade edebileceğimiz bu eserde Fevrî hat kaleminin, kâğıdının, harflerinin müstakil ve bitişik yazılışının usul ve erkânı hakkında bilgiler vermekte hat talebesinin kalemi nasıl tıraş edeceğinden yazı türlerine göre kalemin açılışına kadar pek çok meseleyi titizlikle anlatmaktadır.

Peygamber efendimizden ve Hz. Ali'den rivayet ettiği hadisler hat talebesinin öncelikle bu ilmin değerini bilmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Nitekim bu ilme dair külliyatı bilmenin önemini hassaten vurgulamıştır.

Fevrî hat sanatının temeli olarak Hz. Ali'yi görür. Bu ilmin nizam ve ahengini kaidelere bağlayan İbn Mukle (ö. 328/940) ile bir dönüşüm yaşadığına da değinir. Kendisi İbnü'l-Bevvâb (ö. 413/1022) ile farklı bir yola giren hat sanatının

¹ Rado, Şevket, *Türk Hattatları, XV. Yüzyıldan Günümüze Kadar Gelmiş Hattatların Hayatları ve Yazılarından Örnekler*, Tifdruk Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 41.

² Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, YKY, İstanbul 2004, s. 19.

³ Alâk, 96/1-5.

⁴ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979, VIII, 5254.

⁵ Nüsha üzerinde Vezîriâzam Numan Paşa'ya ait iki tane vakıf kaydı vardır. Büyük olan kayıt “Veüafe hâze'n-nüşatü'l-vezîr Ebu'l-Hâjr Aḥmed bin el-vezîr el-a° zâḥ el-Fâzıl Nu° mān el-vezîr el-a° zâḥ el-° allāme eş-şadr eş-şehîd Muştafâ el-vezîr el-a° zâḥ en-naḥrîr ebî ° Abdullâh Muḥammed ° urife ? üâlallâh ° Osmân sene...” şeklinde, küçük kayıt ise “Hâzâ vaüafehü el-vezîr Ebu'l-Hâjr el-Hâc Aḥmed bin el-vezîr el-a° zâḥ Nu° mān” şeklindedir.

günümüzdeki hâliyle varlığının devam etmesini sağlayan Yâkut el-Müsta‘ımî’nin (ö. 698/1298) tariki üzeredir.⁶

Fevrî üzerine müstakil yüksek lisans tezi olduğu için hayatı hakkında özetle yetinilmiştir.

FEVRÎ

Arnavutluk’un Adriyatik kıyısında bir liman şehri olan Draç’ta doğmuştur. Hırvat asıllı Hristiyan bir aileye mensuptur. Küçük yaşta devşirme usulüyle İstanbul’a getirilmiştir. Müslüman oluşunun bir rüyaya dayandığı rivayet edilir.⁷

Fevrî dönemin tezkirecilerinden Latîfi ve Hasan Çelebi’nin rivayet ettiğine göre şair Lâmiî’nin dedesi Nakkaş Ali Çelebi’nin, Gelibolulu Mustafa Âli ise İskender Çelebi’nin himayesinde yetişmiştir. Ayrıca Fevrî dönemin tanınmış âlimlerinden Dursun Efendi, Taşkoprizâde Ahmed Efendi ve Arabzâde Abdülbâki Efendi’den ilim tahsil etmiştir.

Şair, nâsir ve aynı zamanda hattat olan Fevrî yaşadığı dönemde daha çok bir âlim olarak şöhret bulmuştur. Ders arkadaşı Âşık Çelebi onun daha öğrenci iken ilme büyük hevesi olduğunu ve çok çalıştığını, müderrislik yaptığı zamanlarda geceleri sabaha kadar ilimle meşgul olduğunu anlatır.⁸

Edirne, Hasköy, Bursa, İstanbul gibi şehirlerin farklı medreselerinde müderrislik yapmıştır. İdari görev olarak hayatının sonunda yaptığı Şam kadılığı zikredilebilir. Zilkade 978’de (Nisan 1571) Şam’da vefat eden Fevrî’nin ölümüne “Fevrî bereft” cümlesiyle “Revân oldu bekâ darına Fevrî” mısraı tarih düşürülmüştür. Mezarı Şam’da Kubûrû’s-Sâlihîn’de şair Üsküplü İshak Çelebi’nin ayakucundadır.⁹

Söylediği manzumelerin hayatında önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Bostan Çelebi’nin Bursa kadılığı sırasında mülâzım olarak tayininin gecikmesi üzerine ona devrin öğretim sistemindeki bazı aksaklıklardan söz etmesi bakımından değeri bulunan manzum bir şikâyetname sunması, hac dönüşünde Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi’ye sunduğu Arapça bir kaside ile şöhret kazanması ve Edirne’ye müderris tayin edilmesi ve Kanûnî’nin Nahçıvan seferine de katılıp sunduğu kasidelerle şöhreti artması bunun örnekleridir.

Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri, gazelleri, kasideleri ve musammatları bulunan Fevrî’nin, Türkçe ve Arapça hat sanatına ve hattatlık mesleğine dair men-sur eserler de vermiştir. Manzum kırk hadis tercümesi onun hadis ilmine olan

⁶ Uğur, Mücteba, “Sülüs Hattına Dair Mühim Bir Risâle Sülüs Yazısı Rehberi”, *Vakıflar Dergisi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, XXI. Sayı, İstanbul 1990, s. 335-342.

⁷ Müellifi dair bilgiler hakkındaki müstakil çalışmalardan özetlenmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Kalpaklı, “Fevrî” *DİA*, XII, 505; Kalpaklı, Mehmet, *Fevrî; Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri* (yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986)

⁸ Mehmet Kalpaklı, “Fevrî” *DİA*, XII, 505.

⁹ Mehmet Kalpaklı, “Fevrî” *DİA*, XII, 505.

sevgisini, Mülk suresinin tefsiri ve Beyzavi haşiyesi tefsir ilmindeki yetkinliğini, Farsça-Türkçe lügati ise eser verdiği dillere olan hâkimiyetini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca Kanûnî Sultan Süleyman ve Sokullu Mehmed Paşa'yı anlatan münşeât sayılabilecek eserleri de vardır. Nesirde devrin klasik üslûbuna uygun olarak sanatlı ve secili bir tarzı vardır. Ancak öğretici mahiyetteki hat risâlesinin dili sadedir. Aynı zamanda devrinin tanınmış hattatlarından da olan Fevrî, Şeyh Hamdullah'ın damadı ve öğrencisi Şükrullah Halife'den sülûs ve nesih meşk etmiştir.

RİSÂLE-İ HAT

1. Metin ve Tenkit

Fevrî'nin هذه رسالة في علم الخطوط "Bu hat ilmine dair bir risaledir." diyerek başladığı bu eser kendi ifadesiyle bir mukaddime, iki makale ve bir hatimeden müştemeldir. Fevrî mukaddimeyi üç başlıkta ele alacağını ifade etmektedir. Ancak bu başlıklar diğer fasıllarından ayrılmamış ve iki makalenin hangi konulardan müteşekkil olduğu izah edilmemiştir.

Metin harekeli olmadığı için dil hususiyetlerini belirlemek mümkün olmasa da dönemin dil özellikleri dikkate alınarak okunmuş ve metindeki Arapça ifadeler tercüme edilmiştir.

Fevrî çağının dilini yansıttığını rahatlıkla söyleyebileceğimiz eserinde hat sanatı açısından Hz. Ali'nin önemini ve hattın nizam ve ahengini kaidelere bağlayan İbn Mukle'nin¹⁰ (ö. 328/940) yerini özellikle vurgulamaktadır.

Fevrî, zaman içerisinde gelişen ve İbnü'l-Bevvâb (ö. 413/1022) ile İbn Mukle'nin usulünden farklı bir yola giren hat sanatını en gelişmiş şekliyle tespit eden ve kendi döneminde de varlığını devam ettiren Yâkut el-Müsta'sımî'nin (ö. 698/1298) aklâm-ı sottesinden¹¹ -şeş kalem¹² de denilmektedir- reyhânî'ye ayrı bir fasıl açmamıştır. Bunun gerekçesini de reyhânî'nin muhakkakın tabii olduğunu ifade ederek açıklamıştır. Dolayısıyla Fevrî'ye göre bir hat talebesi ilk önce muhakkak sonra reyhânî üçüncü olarak ise adından anlaşılacağı gibi sülûs ve dördüncü olarak ise onun tabii olan nesih öğrenir.

Eser hat ilmi ile ilgili literatüre dair oldukça yoğun bilgi içermektedir. Fasil başlıkları Arapça olarak yazılmıştır. Müellifin sıraladığı şekliyle eserin içindekiler kısmı şöyledir:

1. Hat ilminin değeri ve temeli. Fevrî hat ilminin kökeninin rivayetlere göre İbrani hattıyla yazan Adem'e (as) ev İdris'e (as) dayandığını ifade etmektedir.

¹⁰ M. Uğur Derman, "Hat" *DİA*, XVI, 428.

¹¹ Aklâm-ı sitte: Sülûs, nesih, muhakkak, reyhânî, tevkî', rika' hatlarına verilen isimdir. M. Uğur Derman, "Hat" *DİA*, XVI, 428.

¹² Alparslan, age., s. 22.

2. **فصل في معرفة القلم** Bu bölümde hat kaleminin özellikleri, ilgili terimler, kalem çeşitleri, kalemin nasıl tıraş edileceği, nasıl tutulacağı ve bu konuda ders almanın gereği üzerinde durulmuştur.

3. **فصل في معرفة الخطوط وأصلها وفرعها** Hat ilminin temel ve ferî konuları başlığı altında ise hat çeşitleri ve bu türleri ortaya çıkaranlar, söz konusu hatta mahir olan kimseler bahsedilmektedir. Bu başlıktan sonra da hat çeşitlerini sırayla açıklamıştır:

- a) **فصل في أصول المحقق** Muhakkak hattının usul ve kaideleri
- b) **فصل في أصول الثلث** Sülüs hattının usul ve kaideleri
- c) **فصل في أصول النسخ** Nesih hattının usul ve kaideleri
- d) **فصل في أصول التوقيع** Tevki hattının usul ve kaideleri
- e) **فصل في أصول الرقاع** Rika hattının usul ve kaideleri

4. **فصل في معرفة جميع الخطوط** Bu bölümde bütün harflerin müstakil olarak yazılışı nokta üzerinden izah edilmiştir. Her bir harfe ayrı fasıl açılmıştır.

5. **فصل في معرفة أصول خطوط الكتاب** Bu bölümde ise sırayla harflerin birbirleriyle bitişmesinin kural ve kaideleri fasıl açılmaksızın izah edilmiştir.

6. **فصل في معرفة المفرد** Bu bölümde harflerin farklı yazılış şekillerine aldıkları isimlerden ve yazılış usul ve kaidelerinden bahsedilmiştir.

7. **فصل في معرفة أصول التركيبات والكلمات المدات** Bu bölümde kelime içinde harflerin medlerinin nasıl yazılacağı işlenmiştir.

8. **فصل في معرفة كتابة القلم وفرعها** Bu bölümde harflerin başlangıcı nokta, şatiyye ve mulhak kavramları ile bitişleri ise nokta, şatiyye ve irsal kavramları ile kategorize edilerek açıklanmıştır.

9. **فصل في معرفة أصول الكليات وقواعدها** Bu bölüme hat talebesinin külliyatı iyi bilmesi gerektiği vurgulanarak giriş yapılmış ancak kalemin el içindeki hareketi, harflerin yazımı sırasında kalemin harfleri göre değişen şekil alışı ele alınmıştır.

Risalede biri diğerinde daha büyük olmak üzere iki vakıf kaydı vardır.

2. Dil Üslup

Eser çağının dilini yansıtmaktadır. Fevrî'nin döneminden sonra yazılan hat risaleleri incelendiğinde risalede geçen terimlerinin bazıları nesilden nesle aktarılırken zamanla anlamını yitirdiğini, bazılarının kullanımdan düştüğünü ve bazı anlamların da farklı kelimelerle ifade edildiğini söylemek mümkündür.

Fevrî, risalesinde hatta dair bilgiler verirken bu bilgilerin uygulamasını göstermek zahmetinde bulunmamıştır. Hâlbuki devrinin hattatlarından Taczade olarak

bilinen Mehmet b. Taceddin'in hat risalesinde¹³ Fevrî'nin ihmal ettiği bu uygulama gerçekleştirilmiş, harflerin teşekkülü de gösterilmiştir. Hâlbuki hat sanatı tedrise, tedkike, taklide dayanan usta-çırak ilişkisinin sabırla yoğrulmasından tevellüt eder.¹⁴

Metinde bazı istinsah farklılıkları mevcuttur. Bunlardan bazıları şöyledir:

“Eyü” ve “hiç” şeklinde yazılan kelimelerin bir yerde “eyi” ve “hiç” olarak yazılması.

“Dört” kelimesinin yazımının “dâl” “râ” “tâ” ve “dâl” “vâv” “râ” “tâ” iki farklı şekilde olması.

“Lakin” kelimesinin yazımında “lâm” “yâ” “kâf” “nûn” harflerinden “yâ” harfinin yazılmamış olması.

İlgi hâli ekinin sadece bir yerde “nûn” ile yazılması.

“Ortasında” kelimesinin اوررتھسنده şeklinde yazılması...

Türkçe hataların dışında metinde hadis olarak rivayet edilen ifadelerde de hatalar mevcuttur. Örneğin *من أحسن كتاب بسم الله الرحمن الرحيم دخل الجنة* ifadesindeki kitap kelimesi Türkçede kullanılan şekliyle yazılmıştır. Hâlbuki kastedilen “besmele-nin yazılışı” anlamındaki كتابة kelimesiyle ifade edilmelidir. Sıfat tamlamasının كلام الحسن şeklinde yazılması ise ancak mübtedi seviyesinde Arapça öğrenen talebin yapacağı bir hata veya “çalakalem” bir yazım ile izah edilebilir.

Hadis olarak rivayet edilen metinlerdeki hazifler, Arapça bilen birinin anlamlandırması mümkün olmayacak şekilde Hz. Ali'den rivayet edilen beyitte mevcut olan takdim tehir ve Arapça fasıl başlıklarının yazımındaki da hatalar, risalenin Arapça ve Farsçaya hâkim olan Fevrî'nin kaleminden çıkmadığını imlemektedir. Muhtemelen nüsha, müellif nüshası değildir.

Metnin takibini kolaylaştırmak için sayfa numaraları köşeli parantez içinde, satır numaraları ise parantez içinde verilmiştir. Metnin içinde de birkaç yerde köşeli parantez, metnin anlam bütünlüğünü sağlamak için kullanılmıştır.

“Eğer elifdür” veya “müsteiddür” şeklindeki ifadeler şart anlamı vermek için iki yerde kullanılmıştır. Daha sonraki yüzyıllarda beden olarak kullanılacak olan, sin gibi çanaklı harflerin çanağını ifade etmek için “ten” kelimesi kullanılmıştır. Üçüncü çokluk zamiri “olar” şeklinde bir yerde kullanılmıştır.

Risale, Osmanlı Türkçesinin başlangıcında yazılsa da emir eklerinin –gil –gil şeklinde olması gibi özellikleri yönüyle Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini barındırmaktadır.

¹³ Abdülhamit Tüfekçioğlu tarafından tespit edilen nüshalar için bkz. Tüfekçioğlu, Abdülhamit, *Mehmet b. Taceddin ve Hüsn-i Hat Risalesi Hakkında*, Kubbealtı Akademi Mecmuası, 26, 1 (1997), s. 45-48.

¹⁴ Yazır, Mahmud Bedrettin, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İlâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, (Haz. Uğur Derman), Ankara, 1989, c. 1, s. 147; İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul, 1955, s. 173.

3. Hadisler

Peygamberimizden hat ilminin değeri bağlamında mukaddimenin ilk bölümünde *de الجنة* *دخول الجنة* *بسم الله الرحمن الرحيم* *من أحسن كتاب* [ة] *Kim bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm* ifadesini güzel yazarsa cennete girer.”¹⁵ hadisini nakletmiştir.¹⁶ Bu hadisi naklettikten sonra da *صدق رسول الله وصدق حبيب الله* diyerek hadislerin onay ifadesini kullanmıştır.

Fevri sadece hat ilminin değeri sadedinde değil başka konularda da Hz. Peygamber'den referansta bulunmuştur. Kalem tozu ile ilgili rivayet ettiği *برادة القلم* *عند الله كدم الشهداء* *“Kalemin tıraş kalıntısı Allah katında şehit kanı gibidir.”*¹⁷ hadisi buna bir örnektir. Fevri bu konudaki hassasiyetini de rivayet ettiği şu hadis ile göstermiştir:¹⁸

مَنْ كَتَبَ بِقَلَمٍ مَعْقُودٍ، فَتَحَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الْفَقْرِ

“Kim tutuk kalemle yazı yazarsa Allah ona yetmiş fakirlik kapısı açar.”¹⁹

4. Kelam-ı Kibâr

Fevri hat ilminin değeri bağlamında kelamı kibar olarak Hz Ali'den rivayetle *حسب الخ خط فإنه من مفاتيح الرزق* *“Hüsn-i hatta (güzel yazıya) sahip çıkın çünkü o rızık (kazanmanın) anahtarlarındandır.”* ifadesini ve anonim olarak bilinen *إلا زينة المتأدب تعلم قوام الخط يا ذا التأدب فما الخط فإن كنت ذا مال فخطك زينة وإن كنت محتاجا* *إلا زينة المتأدب تعلم قوام الخط يا ذا التأدب فما الخط فإن كنت ذا مال فخطك زينة وإن كنت محتاجا* *“Hattı tam olarak öğren ey edebiyat yolcusu. Zira hat edibin süsüdür. Eğer zenginsen hat zaten senin süsüdür. Yok eğer fakirsen sana en hayır-*

¹⁵ Safevî Hükümdarı Şah Tahmasb zamanında yaşayan Hattat Muzaffer Ali'yle isim benzerliği olan bir hattatın veya tablonun sahibi olan birinin isminin yazılı olduğu bir eserde bu hadis yer almaktadır. Tablo için bkz: <https://www.wdl.org/ar/item/6845/> (erişim: 30/10/2017).

¹⁶ Bu hadis muteber hadis kaynaklarında mevcut değildir. Osmanlı'da maruf bir söz olduğu anlaşılmaktadır. Şia kaynaklı eserlerde de hadis diye rivayet edilmektedir. el-Alevî, Seyyid Adil, *Menhelu'l-Fevâid fi Tetimmeti'r-Râfid*, el-Muessetu'l-İslâmiyye, Kum, 2002, s. 353.

¹⁷ Bu hadis-i şerife hiçbir kaynakta rastlanılmamıştır.

¹⁸ Bazı kaynaklarda hadisin metninde *مَنْ كَتَبَ بِقَلَمٍ مَعْقُودٍ* ifadesinden sonra *بِمَشْطٍ مَكْسُورٍ* şeklinde bir ziyade vardır. Yani: “Kim tutuk kalemle yazı yazarsa ve ucu kırık tarakla saç tararsa Allah ona yetmiş fakirlik kapısı açar.”

¹⁹ Bu hadisin Hz. Ali'ye izafe edilen rivayetleri olduğu gibi efendimizden farklı varyantları da vardır. Nitekim hadisin bir varyantında “bir kişi gelir ve efendimize rızıkımın dar olduğundan şikâyet eder. Efendimiz ona ‘Muhtemelen sen küt bir kalemle yazıyorsun’ der. Adam: ‘Hayır Ya Rasulallah’ deyince, Efendimiz ‘O halde ucu kırık tarakla saç tarıyorsun’ der. Adam yine ‘hayır’ der. Efendimiz ‘Muhtemelen kendinden büyük birinin önünde yürütüyorsun’ deyince Adam yine ‘hayır’ der. Efendimiz “O halde Anne babana dua etmeyi bıraktın deyince, Adam ‘Evet Ey Allah'ın elçisi’ der..” Burada rızıkın darlığı ile ilgili olarak ilk önce kalemle ilgili bir sebep aranmaktadır. Bu vb. Hz. Peygamberden veya Hz. Ali'den gelen bütün rivayetler mevzudur (uydurmadır.) Bkz. Sagâni, Ebu'l-Fezâil Radıyyuddin Hasan b. Muhammed b. Hasan, *el-Mevzûâtü's-Sagâni*, (thk. Necm Abdurrahman Halef) Dâru'l-Me'mun li't-Turâs, Dımaşk, 1985, I, 40; el-Aclûni, Ebu'l-Fida İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzilu'l-İlbâs amma İštehera Mine'l-Ehâdis ala Elsineti'n-Nâs*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, II, 234.

lı kazanç olur.” beyitlerini zikretmiştir.²⁰ Takdim tehir yapılan bu beyitler alında şu şekildedir:

تعلم قوام الخط يا ذا التأذب.. فما الخط إلا زينة المتأذب
فإن كنت ذا مال فخطك زينة.. وإن كنت محتاجا فأفضل مكسب

Fevri, hat sanatı ile ilgili olarak “cismanî aletlerle meydana getirilen ruhanî bir hendesedir” şeklindeki tanımı²¹ Eflatun’a dayandırarak şöyle nakleder:

“Hat cismani bir aletle ortaya konulan ruhani bir mühendisliktir.”²² ammşldlajifeömaöxmöfa

Fevri kelâmı kibar olarak hattın fazileti bağlamında şu ifadelere de yer vermiştir:

“Güzel hat fakir için para, zengin için de olgunluk demektir.”

حسن الخط لسان اليد وبهيحة الضمير وكلام الحسن مصايد القلوب
“Hüsn-i hat elin dili, gön-lün neşesidir; güzel söz de kalplerin tuzağıdır.”

“Güzel yazı gözlerin seyahatidir.”

“Sen duyu organlarıyla bakıyor olsan da aslında hat sanatının kökü ruhtadır.”²³

Fevri bu ilmin temeli kabul ettiği Hz. Ali’den sadece hat ilminin değeri ile ilgili değil başka rivayetler de aktarmıştır. Örneğin, bir gün uzun süre hat ile ilgilenen ancak istediği şekilde güzel yazı yazamayan bir kişi Hz. Ali’ye gelir ve ne yapması gerektiğini sorar. Hz. Ali ona “يا أخي خذ شفرات سكاكينك وألق دواتك بأسود الإمداد وطول” “Kardeşim tıraş bıçağının ucunu al, hokkana siyah renk mürekkep koy, kaleminin ucunu uzun tut, harfleri birbirine yakın yazıları ise uzak eyle, elif ve lamları ise (birbirine yakın olarak eğmeden) aynı boyda düzgünce yaz”²⁴ demiş ve hat eğitimi vermiştir. Erzurumlu Mustafa Necâtüddîn’in risalesinde Hz. Peygamber de Hz. Ali’ye benzer bir tavsiyede bulunmuştur.²⁵ Fevri bunun dışında Hz. Ali’den şöyle bir tavsiyeyi aktarmaktadır.

²⁰ Burada şunu da ifade etmek gerekir ki Fevri’nin Hz Ali’ye izafe ettiği sözler ve etmediği aşağıda zikredilecek olan diğer sözlerin hat ile ilgili eserlerde bir karşılığı vardır. Ancak bunların teyidi mümkün görünmemektedir.

²¹ M. Uğur Derman, “Hat” *DİA*, XVI, 427.

²² Bu söz Eflatun başta olmak üzere Hz. Ali, Tevhîdî, Yâkut el-Müsta’simî gibi pek çok kişiye nispet edilmektedir. Gannûm, Semir, *Cemâliyyetu’l-Hatt’l-Arabi ve Te’siruhu fi’l-İmâra*, Mecelletu Câmiati Dımaşak li’l-Ulûmi’l-Hendesiyye, 2014, C. 30, sayı: 2 s. 151; Seyyid Adil el-Alevî, *age*, s. 353.

²³ Arapların “الخط أصل الروح وإن ظهر به حواس الجسد” şeklinde de kullandıkları rivayet edilen bu söz Fevri tarafından biraz değiştirilmiş, en son kelime “sin” harfinin hazfiyle “الجد” şeklinde imla edilmiştir. Ayrıca diğer kaynaklarda bulamadığımız bu kelâmı kibar için bkz. Seyyid Adil el-Alevî, *age*, s. 353.

²⁴ Fevri’nin Hz. Ali’den aktardığı bu rivayette parantez arası ifadeler kendi açıklamalarıdır. Ayrıca son cümledeki “سوه” kelimesi düzeltilerek yazılıp tercüme edilmiştir.

²⁵ Uğur, Mücteba, *Sülüs Hattına Dair Mühim Bir Risâle Sülüs Yazısı Rehberi*, Vakıflar Dergisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, XXI. Sayı, İstanbul 1990, s. 335-342.

أطل حلقة القلم واستمها وحرف القطّ داتها فإن سمعت صليلا كصليل المشرق فإلا قعد الخط

“Kalemin halkasını uzat (Kamışın uzun halkalı olanını al) ve incelt, kalem tıraşla eğimli şekilde aç, doğu kılıcı gibi bir ses duyarsan (ne âlâ) değilse o hat olmaz.”

METİN

[1b] (2) Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

(3) Hāzihī risāletün fī ° ilmi'l-ḥuṭūt: Bilgil kim bu kitāb muḥaddime, iki makāl (4) ve bir ḥātime üzerine tertīb olındı ammā muḥaddime üç faşlı müştēmildür. (5)Faşl-ı evvel bu ° ilmüñ faẓīletini ve şereḥni ve bu ° ilmi bünyād iden kimseleri (6) beyān ider. Rāvīler şöyle rivāyet iderler ki ol kimse ki bu ḥaṭṭ-ı ° ibrāy (7) bünyād eyledi Ādem peygamber ° aleyhi's-selām. Adı Nūḥ ṭūfānından soñra (8) İsmā° il peygamber ° aleyhi's-selām zamānında ḥaṭṭ-ı ° ibrāy tamām kemāliyle bilindi. (9) Ve ba° zılar[1] demişler ki ḥaṭṭ-ı ° ibrāy bünyād iden İdrīs peygamber ° aleyhi's-selām (10) idi ammā şeref [ve] faẓīleti bu ° ilm-i ḥaṭṭuñ budur ki Rasūlullāh ṣallallāhu ° aleyhi vesellem (11) buyurmuşdur ki “*Men aḥsene kitābehū bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm deḥale'l-cenneh*” şadeḳa (12) Rasūlullāh ve şadeḳa ḥabībullāh ve daḥı ba° z[1] efāzılden menḳüldür ki (13) *el-ḥaṭṭu nişfü'l-° ilmi* ve daḥı emīru'l-mü° minīn ve imāmu'l-müttekīn ° Aliyyübnü Ebī (14) Ṭalīb kerramallāhu vecheh buyurmuşdur ki ° *aleyküm biḥusni'l-ḥaṭṭı feinneḥū min meḫātiḫi* (15) *r-rızḳ* ve hem buyurmuşdur *illā zīnetü'l-müte° eddibi ta° llem ḳavāme'l-ḥaṭṭı* [2a] *yā ze't-te° eddubi fe me'l-ḥaṭṭu fein künte zā mālin feḫaṭṭuke zīnetün ve in* (2) *künṭe muḫtācen fe efzālū meḳsebi* ve daḥı demişlerdür ki *el-ḥaṭṭu'l-ḥasenū li'l-faḳīri* (3) *mālun ve lil-ḡaniyyi kemalun. Ve ḥüsn'ül'l-ḥaṭṭ lisānū'l-yed ve behīcetü'z-zāmīr ve kelāmü* (4) *l-ḥasen meşāyidü'l-ḳulūb. Ve'l-ḥaṭṭu'l-ḥasen nūzhetün li'l-° uyūn. Ve'l-ḥaṭṭu aşlun* (5) *Ḫ'r-rūḥ ve in nazarte li-cevvāsi'l-ced. Ḫakīm Eflaṭun eydür el-ḥaṭṭu hendesetün* (6) *rūḫāniyye zāharat bi āletin cismāniyye. Faşlün fī ma° rifeti'l-ḳalem: Bilgil ki* (7) *ḳalemüñ ḡāyet eyüsi oldur ki puḫte olmuş ola ve köpünmiş olmaya. (8) Puḫte olmak ° ālāmeti oldur ki kızılıḡı ḳaraya mā° il ola aḳlıḡı ḡāyet (9) aḳ ola şaruya mā° il olmaya ağır ve muḫkem ola ve içinde olan ḳılları (10) ṭoḡrı olmasa kitābete lāyık olmaz ve seḫ ve siyāḥ olıcaḳ daḥı (11) lāyık olmaz ammā ḳalemüñ uzunlıḡı gerekdür kim on altı barmaḳ miḳdārınca (12) ola on ikiye deḡin cā° izdür ammā ḳalemi tıraş eylemek de gerekdür ki her ḳalem (13) tıraş ḡāyet tiz ola. Tā ḳalemi eyü tıraş idüp ḥaṭṭı ḡāyet (14) eyü yazıla ba° z[1] üstādlerden şordular ki*

şâkirdleründen kaçkısı (15) eyü yazar. Cevâb virüp dedi ki her kimüñ kalem tırâş eyi ve tiz ise [2b] ol eyü yazar didi ve kalemüñ yoğunluğu gerekdür kim küci ucu miqdârınca (2) ola ve bilgil kim kalem tırâş eylemekde dört aşıl vardır: Feth (3) ve baht ve şakq ve kaçt. Feth dahı nev^c üzerinedür gâyet (4) katı olsa kalem tırâş kalem muhkem nüfuz etdürmek gerek ammâ miyâne olsa (5) *miyânetün °alâ kaderi hâli'l-kalem* ammâ baht oldur ki kalem düzüp yanların (6) yonlar ammâ şakq gerekdür ki kalemüñ ortasında ola ve dahı kalemüñ (7) taraflarını katılığına ve satılığına göre yonalur ve taraf-ı vaḥşisini (8) ünsisinden kuvvetlerek koyulur ve dahı bilgil kim kalemüñ şakqı mütefâvitdür. (9) Eger kalemüñ muhkem olsa şakqı ziyâde gerek ve eger miyâne olsa miyâne gerek ammâ kaçt-ı (10) kalem üç nev^c üzerinedür: Biri muḥarref biri müstevî ve biri mâbeyn. (11) Muḥarref oldur ki taraf-ı vaḥşisi ünsisinden uzun ola. Kaçt-ı (12) müstevî oldur kim iki taraf birbirine berâber ola ve kaçt-ı mâbeyn oldur kim (13) kalemüñ mağzını düpdüz yonlar dahı karnı miyâne uralar ya^c nî ne muḥarref ve (14) ne müstevî. Lâkin eyüsi oldur ki mâbeyn ola ammâ çün kalem tırâş (15) kalem üzerine koyulur dahı kalem kaç uralar gerekdür kim baş barmağı kalem [3a] tırâş üzerine koyup kuvvet ideler tâ ki kalemüñ ucu şıçrayup (2) şiddetle âvâz ide. Eger kalem tırâş tiz olmayup şiddetle âvâz itmese (3) anuñla eyü haṭ yazılmaz ve dahı kalem tırâş kalem üzerine komaq ve kalem kaç (4) virmek tarîķi üstâddan işidilmiştir. Üstâd şâkirdlerine (5) irşâd-ı maḥfî idüp kendilerün isti^c dâdı ve kitâbete iktidârı (6) ve kuvvetleri olduğuyula bulmuşlardır. Pes her mübtedî ki bu miqdâr (7) üstâddan işitmiş yâ kend[ü] isti^c dâd-ı kitâbet kuvvetiyle bilmiş (8) ola. Kalem tırâş eylemek °ilminde kifâyet ider ve dahı haberin gelmiştir ki (9) bir gün bir kimsene emîr el-mü^o minîn °Aliyyübnü Ebî Ṭâlib raḍıyallâhu °anh nazarına (10) geldi, eyitdi: Yâ emîr el-mü^o minîn müddet-i medîd ve °ahd-i be^c iddür ki taḥşîl-i (11) kitâbetle sa^c y-i belîğ getürdüm, hiç bir nev^c le haṭtum şalâh bulmadı didi. (12) Emîr el-mü^o minîn buyurdu ki: *Yâ eḥî ḥüz şeferâti sekâkiniki ve elķi (13) devâteke bi'esvedî'l-murâdi ve tavvil lisânî kalemke ve gârib beyne'(14) l-ḥurûḫ ve bâ'id beyne'l-ḥuṭaṭ ve sevvih beyne'l-elifâti ve'l-lâmâti (15) ya^c nî ey birâder tiz eyle kalem tırâşuñı ve ḥüb siyâh eyle mürekkebüñi ve uzun [3b] eyle kalemüñ zebânesini ve ḥarfleri birbirine yakın yaz ve eliflerün (2) ve lâmlaruñ arasın berâber eyle didi. Pes ol kimse bu şerâ^o itı ri^c âyet (3) eyledi, az vakitte haṭt[ı] ḥüb idüp işlaḥa getürdi. Pes kitâbete (4) gerekdür kim zebâne-^o i kalem ulu barmaq °ıkd miqdârınca tırâş ide ve (5) kalemüñ şakqını tâ gögsüne degin ide ve kaçtını mâbeyn ide. Tâ kitâbet murâdınca (6) ola dahı gerekdür ki*

kalemün tırâşından olan ? ayağ altına bırakmaya. (7) Zîrâ kim Rasûlullâh şallallâhu °aleyhi vesellem buyurmuşdur ki “*Berâdetü’(8)l-kalem °indallâhi kedemi’s-şühedâ’i*”. Ve dahı kalemün bendini kesüp gidermek (9) gerek zîrâ kim Rasûlullâh şallallâhu °aleyhi vesellem buyurmuşdur ki (10) “*Men ketebe bi kalemın ma°kûdin fetehallâhu °aleyhi seb°îne bâben mine’l-faqr*”. (11) Ve dahı kâtib sa°y eyleye ki kâğıdı hûb ola. Şöyle ki şarurağ (12) ola, haţtı hûb göründürür ve zağmet dahı virmez. Faşlün (13) fî ma°rifeti’l-huţût ve aşlihâ ve fer° ihâ: Bilgil kim zamân-ı kadîmde haţtı-ı (14) mu° aqkalî bünyâd olmuşdı. Ol mecmû° musaţtağdur. Anda hiç devr yokdur (15) ve haţtı-ı mu° aqkalînün a° lâsı oldur ki sûdi ve beyâzı küllîsi okınur [4a] ola. Ba° dzân haţtı-ı Kûfî vaz° eylediler ve haţtı-ı Kûfide üstâd (2) ve mâhir emîrû’l-mü° minîn Hazret-i ° Alî idi. Bu huţûtuñ bir dengi(3)dür ve bâkisi satığdur ammâ İbn Muqle zamânına degin haţtı-ı Kûfî (4) isti° mâl iderlerdi. İbn Muqle haţtı-ı Kûfiden döndürüp dâ° ire (5) üzre vaz° idüp halka ta° lîm eyledi. Ol kişi ki bu haţtı[1] (6) bulup vaz° eyledi. ° Aliyyübnü Ebî Hilâl idi. İbn Bevvâ[b] dimekle (7) meşhürdi. Anuñ zamânında ve andan şoñra emîrû’l-mü° minîn Bağdâd (8) halîfesi Mu° taşımillâh zamanı olunca haţ yazmağda andan yegrek (9) yoğdı ve Mu° taşımüñ kavli kıblete’l-kitâbete Şeyh Cemâleddîn (10) Ya° kûb[a] zâhir oldı. İbn Bevvâ[b] haţtına mütâbe° at idüp haţtınu anuñ (11) haţtına erişdikden şoñra kalemî tırâş eyleyüp kaţ urmağda (12) emîrû’l-mü° minîn ° Aliyyübnü Ebî Tâlib kelâmıyla istidlâl idüp üslûb (13) tağyîr eyledi ki Hazret-i ° Alî kerrame vechehü buyurmuşdur ki: *Eţil halekate’(14)l-kalemî vesmüthâ ve harri’l-kaţ dâtehâ feın semi° te şalîlen keşalîli’(15)l-meşriki° fe illâ ka° ade’l-kaţtu*. Pes gerekdür ki kalemün kaţtınu tiz kalem tırâşla [4b] muharref ideler. Tâ andan bir âvâz işidile. Şimşîr-i maşriki° gibi ve vaqt-i kitâbetde (2) hareket idüp temâyül ide. İbn Bevvâ[b] zamânında kaţ kalemî cezm iderlerdi. (3) Ol sebebden anlarıñ kitâbeti laţif ve nâzik olmazdı. Ammâ çün (4) ya° kût kalemî tağyîr eyledi. Kitâbeti laţif ve nâzik oldı. Bilgil kim kalem (5) hûb tırâş olmayup kâtibün murâdıncı olmasa her çend kim yazsun. (6) Cidd ve cehd eylesün murâdıncı olmaz. Pes haţtı-ı ya° kût İbn Bevvâ[b] (7) haţtı üzerine leţafeti ve nâzikligi cihetinden terciğ iderler. Uşûl (8) ve kâ° ide cihetinden degül. Pes uşûl-i haţ budur ki İbn Muqle ârâ° ihi (9) hendesiyye üzerine vaz° eylemişdür ve dahı haţtı altı nev° üzerine (10) kısmet eyleyüp her birine ? münâsib bir ad kıomışdur ve dahı (11) her haţtıñ aşlınu nokţadan dutmamışlardur. Bâb-ı şânîyle zıkr olunur. (12) Faşlün fî uşûli’l-muhaqkağ: Muhaqkağ diyü ad virildi zîrâ (13) bu haţtıñ bir bucuğ dengidurur, bucuğ dengi satığdur. Pes şülüs (14) müşâbehette Mu° aqkalîye ve Kûfiye

satıhda ziyāde olduğundan muḥakkaḳ (15) dinildi ve bākī ḥaṭṭuñ üzerine muḳaddem tütüldü. Faşlün [5a] fī uşūli's-sülüs: İkinci kısım sülüs diyü ad virildi iki dengi (2) anuñdurur. Anuñçün her kim ki öğrenmiş ola cemī° ḥuṭūtuñ sülüşin (3) bilür. Zīrā ki evvelā muḥakkaḳ bilinmek gerek andan soñra sülüs öğrenmek (4) gerek. Ve daḥı anuñçün sülüs diyü ad virildi ki nesih anuñ tābi° idür. (5) Nitekim reyḥānī tābi° -i muḥakkaḳdur. Ol sebebdendir ki uşūl-i muḥakkaḳ (6) ile reyḥānī bir dutmuşlardur. Ol sebebden reyḥānī dimişlerdür ki (7) rengi ve rāyihası güyā ki reyḥāndur. Faşlün fī uşūli'n-Nesih: (8) Nesih diyü ad virildi zīrā kim ekşer kütüb bunuñla yazılır. Güyā ki (9) bākī ḥuṭūtuñ nāsihī oldı. Faşlün Ḥ uşūli't-tevkī° : (10) Tevkī° dirler zīrā nişfi devirdür. Uḥrā satıhdur. Bu sebebden (11) ḥaṭṭ-ı mu° aḳkalīye ve Kūfiye müşābehet bulunmadı ve ḳuzāt-ı sicillāt (12) maḥkeme-° i tevkī° ātı bu ḥaṭṭile yazarlar. Faşlün fī uşūli'r-riḳā° : (13) Riḳā° diyü ad virildi zīrā ol zamānda riḳ° aları bu ḥaṭṭile (14) yazarlar imiş. Altıncı kısım reyḥānīdür ki zıkr olındı ve daḥı (15) ba° zılar[1] ḥaṭ ṭomarı daḥı bir kısım dutmuşlar. Aḳsām-ı ḥaṭṭı yedi [5b] dutmuşlar ammā aşl-ı vazı° da ḥuṭūṭ şeş cihātdan dutmuşlar. Pes (2) her gāḥ ki bir ḥaṭṭı bir ḥaṭdan ḳavī yazsalar ṭomar olur ve eger (3) ince ḳalemle yazsalar ḡubār olur. Pes bu delille ḥuṭūṭ sekiz kısım (4) olur ve aḳsām-ı iḥtilāf ḳalemle vazı° eyleseler aḳsām-ı ḥaṭ bī-ḥad (5) olur. Hiç kimse bilmek mümkin olmazdı. Ammā ol ḥuṭūṭ ki uşūl (6) üzerine ḳonulmuşdur. Her biri bir aşılla birbirinden mümtāzdur. Şöyle ki (7) zıkr olındı. Faşlün fī ma° rifeti uşūl-i cemī° i'l-ḥuṭūṭ : Bilgil kim (8) cemī° ḥaṭṭuñ uşūlin ve fūrū° ın baḳup bir beyitte icmālen zıkr (9) eyledi. Uşūl ve terkīb-i kürrās ve līneti şu° üd ve teşmīr-i (10) nüzül ve irsāl Ḥazret-i ° Alī buyurmuşdur ki: *İ° lem enne ḥusne'l-ḥaṭṭı (11) maḥḫyyün fī ta° līmi'l-üstād ve ḳavāmeḥü keşratü'l-meşak ve terkībü'l-mürekkebāti (12) ve beḳā°uhü °alā Müslimin fī terki'l-menhiyyāt ve muḥāfazatü's-şalāti (13) ve aşluḥü fī ma° rifeti'l-muḡarridāt.* Pes lābūd budur ki evvelā müfredāt (14) beyān olına ba° dzān mürekkebāt. Bilgil kim mürekkebāt noḳtadır (15) zīrā her iki noḳta birbirine ulaşa ḥaṭṭ olur. Pes bu sebebden [6a] ḥadd-i ḥurūf noḳta iledür. Bilgil kim elif-i muḥakkaḳ sekiz noḳtadır. Ṭokuz (2) daḥı cā° izdür. Eger ziyāde olsa uşūlden ḥāric olur ammā elif-i sülüş (3) yedi noḳtadır. Sekiz daḥı cā° izdür. Bunuñ ° amelesi şol vakt-i zāhir (4) olur ki kātib ḳalemüñ ḳaṭṭın urduḳdan soñra meşelā sekiz noḳta-° ı (5) murabba° müsteṭil ki her birinüñ ° arzı ṭolana nisbet sülüşī miḳdārınca (6) olup ḥaṭṭ-ı müsteḳīm üzerine ° ale't-tevālī farz ide. Hey° āt-ı (7) elif ve farzı zāhir olur ammā [Faşlū'l-elif]: Ba° zılar[1] elif çekmede üç ḥareket demişler. (8) Ol ḥaṭādur zīrā bunlaruñ gerdişi ḳalemi çünki elif kāḡıd üzerine (9) çekesün. Hiç ḥareket-i

elifde hareket ve gerdiş kalemlerinde vâkı° olur.10) ¹⁾ Elifde degüldür çünkü elif kâğıd üzerine çekesün hîç hareket elifde (11) ihşās olunmaz. Lîkin hareket elif çekmek hâlinde kalem sermekden (12) hâşıl olur. Zîrâ ki çün kaç kalemî kâğıda koyup elif çekesün (13) gerekdür ki elifüñ dört degin tamâm çekesün. Ba° dzân kalemî çekmekde (14) muharref idesün. Tâ kaç kalemüñ dört deginden ziyâdesi yukaru (15) şemrede kaleme ve harekât elif ki demişlerdür bulardur. Faşlü'l-bâ° : [6b] Bānuñ başı bir nokta tölü ve kaddi altı nokta yedi ola dahı cā° izdür, (2) ba° dzân şemre, ve eger sekiz noktadan ziyâde olsa şemre gerekmez. Faşlü'(3)l-cîm: Cîmüñ başı turesiyla beş nokta olur. Altı dahı cā° izdür ve (4) devā° iresi gerekdür kim yarım yumurdaya müşābih ola. Başından tecāvüz (5) etmeye. Eger cîmüñ başından aşāğaya bir haç çekseler cîmüñ başına degmeye. (6) Eger yetişürse andan ilerü geçmeye ve tül dā° iresi başına muttaşıl olması (7) iki dengi miqdārınca ola. Yarım denk dahı cā° izdür. Faşlü'd-dāl: (8) Bilgil kim dālüñ yukaru tarafı dört nokta ola. Beş dahı cā° izdür. (9) Gerekdür kim aşāğa tarafı yukarudan yarım nokta ziyâde ola. İki tarafınuñ (10) arasındağı beyāz beş nokta ola, altı dahı cā° izdür. Eger yukaru (11) tarafından aşāğa tarafına çekseler müşelles-i mütesāvî illā dālā° ola. (12) Faşlü'r-rā° : Rānuñ başı üç nokta ve kaddi iki ol kadar ola. (13) Kuyruğı inceliginden ğayrı ki irsâlde vâkı° olmuşdur. Aña şemre irsâl (14) iderler ve eger anuñ şemresine durdursalar kaddini beş nokta ideler. (15) Faşlü's-sîn: Bilgil kim sînuñ dendānesinüñ başı bir nokta [7a] kadar ola. Dendānelerinüñ arasındağı beyāz ki vardur bir nokta ola. (2) İkinci dendānenüñ bir buçuğ nokta ola ve ol haç ki üçüncü dendāneden (3) aşāğa çekilür. Muhaçkaçda üç nokta miqdārı gerekdür. Faşlü'(4)ş-şād: Bilgil kim şāduñ başınuñ dört dengi rāst ve iki (5) dengi devr ola. Ve hem aşāğası bu tarikle ola. Ya° nî iki dengi devr (6) dört dengi rāst ola ve şād başınuñ beyāzı gerekdür ki iki (7) nokta miqdārı ola ve anuñ teni tülde ve ° arzda sîn teni gibi ola. (8) Ve başınuñ vaz° ı bādem mānendi ola. Faşlü't-tā° : Bilgil kim elif-i(9) tā altı nokta miqdārınca ola. Şağ cānibine i° timād etmiş gerek. Tā (10) başınuñ şağ tarafınuñ yarusı aşāğaya mā° il gerek. Şöyle ki (11) eger aşāğasından haçtı çekseñ tānuñ beyāzı ustura gibi ola ve dahı (12) tānuñ alt noktasından bir buçuğ miqdārı geçe. İki noktaya degin (13) dahı cā° izdür. Ve dahı tānuñ beyāzı yüksekliği şād beyāzından (14) kemter ola. Faşlü'l-° ayn: Bilgil kim ° aynuñ başı mürekkebdür dılı° dan, (15) dılı° -i evvel hilāl gibi gerekdür. İkinci rā başı gibi ola. Üçüncü bir nokta [7b] ikinciden ziyâde olmamağ gerekdür ve ° aynuñ dā° iresi cîmüñ dā° iresi gibi (2) ola. Üçüncü dılı° dā° ireye muttaşıl gerekdür. Faşlü'l-fā° : Bilgil kim fānuñ (3) başı müşelles ve müdevver gerekdür. Beyāz

ayva çekirde[gi] gibi ola ve gerdeni bir nokta (4) uzunluğu bā miqdārınca ola. Faşlü'l-kāf: Bilgil kim kāfuñ başı (5) fā gibi ola ve gerdeni iki nokta miqdārı ola ve uzunluğu sīn teni (6) gibi ola. Faşlü'l-kāf: Bilgil kim kāfuñ başı dört nokta (7) ve tūli sekiz nokta. Altındağı haṭ üç nokta miqdārı kāf (8) başından geçmek gerektür. Kāfuñ ortasındağı beyāz iki (9) nokta olup başınuñ beyāz üç nokta gerek. Faşlü'(10)l-lām: Bilgil kim lām tūli yedi nokta dur ve aşığa teni sīn gibi (11) ola ve sağda ot piçerler bir ālet vardur ki aña oraḡ derler. (12) Aña müşābih ola. Faşlü'l-mīm: Bilgil kim mīm iki nev^c üzerinedür. (13) Birisi irsāl olınmış ikisi şemre varılmışdur. Başı fā başı (14) gibidür. Şemrede müselleş gerek bu mişāl üzerine. Faşlü'n-nūn: (15) Bilgil kim nūnuñ başı üç nokta dur dört daḡı cā^o izdür. Tūli sīn [8a] tūli gibi ola. Faşlü'l-vāv: Bilgil kim vāv başı fā başı gibidür. (2) Ammā çekmesi irsālde ve şemrede beyāna ihtiyāc degüldür. Faşlü'l-hā^o: (3) Bilgil kim hā mürekkebdür üç haṭdan, evvel rā başı gibi, şāninci bir buçuḡ (4) nokta dur. Üçüncü dört nokta dur. İki haṭtuñ teḡāṭu^c ı olduğı yerde (5) bir nokta haṭṭ-ı evvel-i maḡall-i teḡāṭu^c dan yücerek ola. Üçüncü haṭ bir yarım (6) nokta miqdārı haṭṭ-ı meḡāṭı^c dan geçe. Faşlü'l-lāmelif: (7) Ammā bilgil kim lāmelif mürekkebdür üç haṭdan. Ol gerektür ki elif ḡaddince (8) olup şol tarafına mā^o il ola. İkinci iki buçuḡ nokta miqdārınca (9) gerek. Üçüncü toḡuz nokta tā ona deḡin cā^o izdür. Ve haṭ çekmekte (10) sağ cānibine meyli haṭṭ-ı evvelden ziyāde gerek, tā lām elifden iki müselleş (11) hāşıl ola. Birisi hā^o -i müfred birisi dāle müşābih ola. Faşlü'l-yā^o: (12) Bilgil kim yā mürekkebdür üç haṭdan. Evvel kāf başı gibidür. Likin bir nokta (13) eksikdür. İkinci sağ tarafa mā^o il olup rā başı miqdārınca. Şöyle ki (14) bu iki haṭdan dāl ma^c kūs hāşıl ola. Üçüncü sīn miqdārınca (15) ola. Faşlün fī ma^c rifeti uşūl-i ḡuṭūṭı'l-kitāb: Mürekkebat iki [8b] bābı müştemildür. Bāb-ı evvel mürekkebūñ beyānındadır ki iki ḡarfden hāşıl (2) olur. Çünki elif hīç bir ḡurūfuñ evveline muttaşıl olmaz. Anı zıkr itmez. (3) Ol üslūb mezkürdür. İki ḡarḡn terkībin zıkr itmekte bādan (4) şürū^c idelüm. Bilgil kim iki ḡarfūñ terkībi bundan ḡālī degüldür ki (5) evveli bānın ola. Yā bā ola anlaruñ uḡrā el-ḡarar yā dāldür yā (6) rā yā fā yā nūndur. Ol vaḡit bānuñ başı bir nokta ve tūli bir nokta (7) gerek. Meşelā ve eḡer yādan ve nūndan ve bādan şoñra cīm yā kāf yā vāv (8) veyā yāy-ı müfred olsa yānuñ daḡı aña tābi^c olan ḡurūfuñ ki zıkr olındı (9) başı iki nokta miqdārınca gerek. Bu minvāl üzre ve eḡer yādan şoñra (10) sīn yā^c ayn yā şād olsa yānuñ başı üç nokta miqdārın gerek. (11) Pes bānuñ ve nūnuñ ve yānuñ ki elifden vāḡı^c ola ḡaddi budur ki (12) dinildi ammā eḡer vasaṭ vāḡı^c olsa dendānesi sīn gibi yazalar. Eḡer terkīb (13) olan ḡarfūñ evveli cīm olup āḡiri elif yā dāl yā rā yā

kāf yā lām (14) yā hā° yā yā vākı° olsa cīmüñ başı açuğ gerek. Muşak dahı cā° izdür. (15) Ve eger muşakda ba° dzān cīm ve elif ve dāl ve kāf ve lām ve ḥā olsa [9a] cīmüñ başınuñ beyāz[ı] gonca gül gibi gerek. Bu tarık üzre ammā ba° dzān (2) cīm ğayrı ḥarf olsa cīmüñ başı meftūḥ gerek ammā terkīb (3) olan ḥarfūñ evveli sīn olup andan şoñra elif yā cīm yā dāl (4) yā kāf yā hā olsa gerekdür ki sīnūñ uci dendānesi bu ḥarf-i mezkūre (5) arasında sīn başınca ola. Eger sīnden şoñra rā yāḥūd şād ve (6) ṭā ve kāf ve mīm olursa sīnle bu ḥurūf arasında fāşıla iki (7) noқта miğdārınca gerek. Sīnden şoñra bā° -i müfred olsa arasında fāşıla (8) ḥācet degüldür ammā terkīb olan iki ḥarfūñ evveli şād olsa andan (9) şoñra ḥālī degüldür ki yā evvel-i yā kāf-ı müfred yā lām yā hā ola (10) gerekdür ki şād başıyla bu ḥurūf-ı mezkūre arasında fāşıla sīn (11) fāşıla[sı] gibi ola. Cemī° envā° daki sīnde zıkr olındı. Ammā şöyle ki (12) ol terkībde ṭā olup andan şoñra elif yā yā olsa yā kāf-ı müfred (13) yā lām yā hā olsa ṭayla bu ḥurūf-ı mezkūre arasında iki noқта (14) miğdārı gerekdür. Ṭadan şoñra cīm yā yā-yı müfred olsa iki buçuğ (15) noқта miğdārı fāşıla gerek. Eger mürekkeb olan iki ḥarfūñ evveli [9b] fā olup andan şoñra elif yā bā yā dāl olsa yā rā° i mürsel yā rā° i (2) müdevver yā sīn yā kāf yā lām yā hā olsa fā başıyla bu ḥurūf-ı (3) mezkūre arasında beyāz yarım noқта miğdārı gerek. Tā bir noқта (4) dahı cā° izdür. Eger fādan şoñra cīm yā bā olsa bir buçuğ noқта miğdārı (5) fā başından fāşıla gerekdür. Ba° dzān cīm yā bā yazıla ammā ḥükm-i kāf bi° aynihī (6) fā ḥükmüdü. Līkin fānuñ gerdeni bir noқтаdur ve kāfuñ iki noқтаdur. (7) Ammā mürekkebūñ evveli kāf olsa bundan ḥālī degüldür ki kāf dālī ola yā ğayrı dālī (8) ola. Eger dāl olup andan şoñra elif yā lām dālī olsa dā° im muttaşıl olur. (9) Eger evvel kelimedede kāf-ı münḥanī olsa ba° dehū bā yā dāl yā vāv yā sīn yā fā yā (10) kāf yā mīm yā nūn yā hā olsa fāşıla kāfla bu ḥurūf-ı mezkūre arasında (11) iki noқта gerek. Ammā eger kāf-ı münḥanīden şoñra cīm yā kāf-ı münḥanī yā bā olsa iki (12) buçuğ noқта miğdārı çekeler. Ba° dehū cīm veyā yā yazalar. Eger evvelde vākı° olan (13) müsātṭaḥ olup elif yā dāl yā lām yā ḥāyla mürekkeb olsa kāf başıyla bu ḥurūf-ı (14) mezkūre arasında fāşıla kāfuñ başı deñlü yāḥūd dahı küçürek ola. (15) Eger kāf-ı müsātṭaḥdan şoñra bā yā sīn yā fā yā kāf yā vāv yā nūn olsa [10a] fāşıla kāfla bu ḥurūf arasında iki noқта miğdārı gerek. Eger ikiden (2) dahı eksik olursa cā° izdür. Eger kāfdan şoñra cīm yā bā olsa iki (3) noқта fāşıla gerek. Ammā eger iki ḥarf terkīb olınsa anuñ evveli lām olsa (4) ḥālī degüldür ki andan şoñra elif ola yā ğayr-ı elif. Eger elifdür anuñ ḥükmi (5) müfredātda zıkr olındı. Eger ğayr-ı elifdür ḥālī degüldür ki yā ola yā dāl ola (6) yā sīn yā kāf yā mīm yā nūn yā vāv yā hā ola. Lāmla bu ḥurūf

arasında (7) iki nokta fāşıla gerekdür ammā mürekkebe olan iki harfūñ evveli mīm olsa andan (8) sonra hālī degüldür ki elif ola yā bā yā dāl yā kāf yā lām yā hā ola. (9) Mīmle bu hurūf-ı mezkūre arasında beyāz üç nokta kadar gerek. Meger ki (10) mīmūñ başı müdevver ola. Ol mīmūñ başı merfū° olup andan sonra elif (11) yā dāl yā vāv olsa beyāz iki nokta miqdārı gerek ve eger cīm yā bā (12) olsa beyāz sīn ba° dı miqdārı gerek ve bāķī hurūf ki hādan sonra (13) ola. Yukarıda geçen ka° ideler üze kıyās itmek gerek ammā hüküm şöyle (14) dūr yādan zıkr olındı. Faşlūn fī ma° rifeti'l-müfred: Bilgil kim hurūf-ı (15) vađī° uñ vađī° ı hayātına göre muhtelif olur. Her birinūñ başlu başına [10b] bir adı vardır. Bu faşıda ayru ayru zıkr olınur. Faşl-ı (2) lāmelif: Bir nev° den ziyāde degüldür. Ol sebebdendendür ki bir isimden ziyāde ismi (3) yokdur her haṭṭ-ı aḳsām-ı huṭūṭdan. Fī beyān el-bā°: Ammā bā iki nev° üzerine(4)dür. Biri mürsel ve biri şemrelüdür. Fī beyān-ı cīm: Ammā cīmūñ iki nev° i (5) vardır. Birisi cīmūñ başı i° tibāriyledür birisi daḫı dā° iresi i° tibāriyledür. (6) Ammā evvelki dā° iresine göredür. İki nev° üzerinedür. Mürsel ü meftūh (7) ve mülḫaḫdur. Eger cīmūñ başı meftūh olsa böyle olur ve mülḫaḫ daḫı iki (8) nev° üzerinedür. Birisi müşelleş-i ṭūlānī ve birisi maḫrūṭ. Ve müdevverūñ (9) daḫı üç dürlü adı vardır. Goncī ve terabbuḫī ve peykānī. Fī beyāni°(10)d-dāl: Ammā dāl iki nev° üzerinedür. Hem müfredde hem mürekkebe yā (11) oldur ki şemre virilmiş ola yā irsāl eylenmiş ola. Fī beyāni°(12)r-rā°: Ammā rā üç nev° üzerinedür. Mürsel ve muḫammer ve mezfū° dur. (13) Fī beyāni°s-sīn: Ammā sīn daḫı üç nev° üzerinedür. Birisi (14) irsāl eylenmiş ve birisi devr eylenmiş yāḫūd sīnūñ başı (15) irsāl eylenmişdür. Müfredde olsun mürekkebe olsun. Fī beyāni°ş-şād: [11a] Şād daḫı iki nev° üzerinedür. Biri müdevver ve biri mürsel. Bu iḫtilāf şāduñ (2) dā° iresindedür. Başında degüldür. Faşlū°ṭ-ṭā: Ammā tānuñ bir nev° den (3) ziyāde degüldür müfredde ve mürekkebe. Faşlū°l-° ayn: Ammā ° ayn yedi nev° üzerine(4)dür. Bir nev° i müfreddür. ° Ayn-ı müfredūñ dā° iresinūñ hükmi hemān ṭarīḫ-i dā° ire-i (5) cīmdür. Ammā mürekkebe altı nev° üzerinedür. Evvelkisi ° ayn-ı (6) na° līdür. ° Ayn-ı na° lī ol vaḫtin olur ki ° ayndan sonra elif yā dāl yā bir nesne ki iki (7) nokta miqdārı mürteḫ° ola. İkinci ° ayn şādırur. Bu ol vaḫtin olur ki (8) ° ayndan sonra bā yā cīm yā sīn yā şād yā kāf yā mīm ola. Üçüncü ° ayn (9) muḫayyerdür. Bu daḫı ° ayndan sonra bir dirsek ki bir nokta kadar mürteḫ° ola. (10) Dördüncü ° ayn femü°l-eseddür. Bu şol vaḫtin olur ki ° ayn-ı na° lī elifden (11) ḫāşıl ola. Ol elif muttaşıl ola bir harfe kendüden sonra. Beşinci fem-i ° ayne°(12)n-na° t ol ° ayn şādırur ki muttaşıl olmışdur. Bir elife zıkr olınan (13) gibi. Altıncı ° ayn ma° ḫüddür. Ol bir ° ayndur ki kelime

ortasında vāki° olur. (14)Bi° aynihī şefreye beñzer. Faşlü'l-fā°: Ammā fā üç üzerinedür. Birisi (15) müfred ol dağı nev° üzerinedür. Mürsel ve müdevverdür. Ol dağı biri mürekkebdür. [11b] Ol hemān bir nev° dür. Fī beyāni'l-kāf: Ammā kāf dört nev° üzerinedür. (2) Birisi müfreddür. Ol dağı mürekkeb musattağ ve münhanī ve dālī. Fī beyāni'l-lām: Lām (3) iki nev° üzerinedür. Biri müfred biri mürsel. Fī beyāni'l-mīm: Ammā mīm mürsel ve (4) müdevver ve müfred ve müselleş ve merfū° dur. Lākin bundan hālī degüldür ki (5) yā evvelde vāki° ola yā vasaatda vāki° ola. Eger evvelde vāki° olsa ol (6) dağı üç nev° üzerinedür. Meftūh ve maṭmūsdir. Eger meftūh olsa mürsel (7) olur. Eger maṭmūs olsa dört nev° üzerine olur. Müdevver ve müdevveh (8) ve қағ ve peyḳānī. Bu mişāl üzerinedür. Fī beyāni'n-nūn: Ammā nūn üç (9) nev° üzerinedür. Birisi mürekkeb ikisi müfred-i müdevverdür ve mürsel. Fī beyāni'(10) l-hā°: Bilgil kim hā° müfreddür ve mürekkebdür. Müfred dağı bir nev° dür müselleşdür (11) ammā mürekkeb bundan hālī degüldür ki evvelde vāki° ola. Eger evvelde olsa hā° iznü'(12)l-fars dirler maṭmūs olur. Eger vaşatda olsa dālī olur. Vaḳtā ki (13) lāmdan şoñra olar ve şādeyn olur ve muḥayyer dağı olur ve eger lāmdan (14) şoñra olmasa iznü'l-fars hūnī olur. Eger āhirde olsa mülḥaḳ ve mürsel olur. (15) Fī beyāni'l-lāmelif: Ammā bilgil kim lāmelif iki nev° üzerinedür. [12a] Faşlü'l-yā°: Ammā yā üç nev° üzerinedür. Yā-° i müdevverdür ve yā-i mürseldür. (2) Biri dağı mürekkebdür. Ol bir nev° üzerinedür. Faşlün fī ma° rifeti uşūli't-terkībāti (3) ve'l-kelimāti'l-meddāt: Bu terkībde meddāt vāki° olur. Bilgil kim kelimeye med virmek (4) üç kısım üzerinedür. Ol dağı bundan hālī degüldür ki kelimenūñ ḥūsn-i eclīçün (5) yā inṣāl eclīçün yāḥūd saṭruñ inṣālī için olur. Bilgil kim kelimeye (6) med virmek iki ḥarf üzerine ola. Az vāki° olur. Eger vāki° olursa (7) ḥūsn kelime için olur. Meşelā eger dilersenñ lafz-ı Muḥammede med çekeler ḥūsn için (8) gerekdür ki ḥāyī çekeler. Eger mīmi çekeseler ḥilāf-i kā° ide vāki° olur. Eger med lafz-ı (9) seb° ada vāki° olsa sīne med virmek gerek. Eger ḡayrıya med virseler (10) ḳabīḥ olur. Yā itmām-ı kelime cihetinden veyā saṭr cihetinden lafzu'l-° ālemінде (11) vāki° olsa ° ayn çekmek ḳabīḥdur. Ol kelimāt se ḥarḫ ve çehār ḥarḫ(12)dür ammā kelime ziyāde olsa beş ḥarfden ve altı ḥarfden ḳıyās bu ṭarīḳle(13)dür ki denildi ve kelimeye med virmek ḥūsn ve ḳubḥi kitābete te° alluḳdur. Eger kātib (14) müste° iddür, temessük iḥtiyāc degüldür. Faşlün fī ma° rifeti kitābeti'l-ḳalem (15) ve fūrū° ihā: Bilgil kim ibtidā° i ḥurūf üç nev° üzerinedür. Birisi noḳta [12b] ile birisi şaṭıyye ile ve biri mülḥaḳ ile ammā noḳta ile ibtidā° olan elifdür. (2) Ve bā ve dāl ve sīn ve ṭā ve lām ve nūn ve hā ve lāmelifdür ammā şaṭıyye (3) beş ḥarfdedir. Şād ve ° ayn ve

cā ve hā ve kāf ve yādur ammā ibtidā° mülhāk ile (4) dört harfdedir. Fā ve kāf ve vāv ve mīmdür. Ve ammā intihā°-i hüruf dağı (5) üç nev° dür. Yā intihā°-i nokta ile yā irsālle. Ammā intihā°-i nokta ile altı (6) harfdedir. Yā ve dāl ve kāf ve tā ve fā ve lām ammā şatıyye ile intihā hemān elifde(7)dür. Ammā irsālle on bir harfdür. Cīm ve rā ve sīn ve şād ve ° ayn ve fā ve mīm (8) ve nūn ve hā ve vāv ve yādur. Faşlūn fī ma° rifeti uşūlī'l-küllıyyāt ve kavā° idihā: (9) Bilgil kim kātibe vācibdür külliyyātı bilmek zīrā aña ekşer-i bu ° ilmūñ kavā° id-i küllīdür. (10) Bilgil kim kalemī tūtmağ üç barmağıla gerekdür. Şöyle ki ol üç barmağıñ karnı (11) kalemūñ etrāfı üzerine ola. Tā kim kalemī sermekde ve döndürmekde kuşūr (12) olmaya. Ammā gerekdür ki orta barmağ arpa miqdārı kalemūñ fetihinden yukarı (13) ola. Tā kalem muhkem dutulup muhkem sürüle. Haţtuñ muhkemligi kalemūñ muhkemligine (14) göre olur. Līkin gerekdür ki kalemī sermekde ta° cīl eylemeye, ihtiyāla süre. (15) Tā hüruf hūb ola. Ammā kalemūñ tevkīnūñ uzunlığı küçi barmağ [13a] bendince ola. Yā ulu barmağ tırnağı miqdārınca ola. Her kim bu tarīkden (2) eksikitse emīru'l-mü° minīn Hazret-i ° Alī kavline muhālefet itmiş gibidür. Nite(3)kim kitāb evvelinde denildi dağı üstād kavline muhālefet olur. Ammā kalemī (4) sermekde ve döndürmekde hikmetler vardır. Kātibler aña gerdeş kalem dirler. (5) Bilgil kim bir haţtı yukarıdan aşağıya çekesün gerekdür ki kalemūñ iki (6) tarafına bile i° timād idesün dağı kalemūñ dürüst aşağıya getüresün (7) ve her haţtı ki anda kalemī aşağıdan yukarıya süresün. Gerekdür ki (8) kalemī muharref döndüresün. Şöyle ki dört dengi kalemūñ kāğıd üzerinde (9) olup yukarı süresün. Ammā kalemī sürmege şu° üd dirler. Şöyle ki (10) kalemī haţ üzerine koyup hemcenān muharref idüp yukarıya sürdüğü (11) gibi muharrefle aşağıya getüresün. Böyle kalemī sürmege nüzül dirler. (12) Bu denilen şol vaqtin olur ki bundan sonra haţ bir dağı ola. (13) Yā lām-ı müfred çekesün ve eger elif olsa kalemī tamām şu° üd idesün. (14) Nüzüle ihtiyāc olmaz pes her haţtı ki cānib-i ° ayndan taraf yesāre (15) çekesün. Gerekdür ki i° timādı kalemūñ taraf-ı vaşşīsine idesün ve her haţtı ki [13b] cānib-i yesārdan taraf yemīne çekesün. Ünsīsine i° timād idesün (2) ve her haţtı ki yukarıdan aşağıya çekesün. Yā aşağıdan yukarıya çekesün (3) taraf-ı rāsta i° timād idesün. Meşelā lāmelif eger aşağıdan yukarı (4) çekesün. Kāf-ı münhanī kelimenūñ vasaţında vākı° olmuşdur. Gerekdür ki i° timādın (5) taraf-ı yesāra ideler ve her haţtı ki irsāl ideler. Meşel cīm ve ° ayn (6) ve sīn ve şād ve fā ve kāf ve nūn ve mīm olsa. İ° timādı kalemūñ (7) şatıyyesine ideler. Ve her gāh kim şemre ideler. Gerekdür ki i° timād (8) taraf-ı vaşşıye ideler. Ve her harf ki kelimenūñ vasaţında ola. Dendāne ile vākı° (9)

ola. Anı satıyye^o-i kalemle yazalar. Eger iki nokta miqdārınca müteşabbib olsa (10) gerekdür ki kalemün tamāmiyle şu^c üd ve nüzül ideler. Ve her gāh ki kelime (11) bir nice harfden mürekkeb ola. Şöyle yazalar ki her gāh ol hurūf (12) birbirinden munfaşıl kılasun. Ol kelimenün müfredātında uşüle dı^c f (13) kelimeye ve ol müfredün kâ^c idesi tamām ola. Ve her gāh iki üç lafz-ı mürekkebi (14) birbirine terkīb idesün. Gerekdür ki iki kâfda hurūf ve gerisi haṭ birisi (15) tenāsüb gerek ve gerisi haṭ üç dürlidür. A^c lā ve evsaṭ ve ekmel. [14a] Her gāh ki gerisi vasaṭı ri^c āyet idesün ki aşlīdür ve esfel rāst (2) gerekdür ammā seb saṭrda yā şaḥīfede yā anlaruñ ğayrıda olur ki her gāh (3) ki iki harf ve üç harf ki bir saṭrda vāqı^c olmuş olsa bir ol (4) hurūf gerekdür. Küçüligünde ve büyüklüğünde berāber ola. Pes bu miqdār ki (5) bu risālede zıkr olunmuşdur. (6) ° İlme getüre ve zabṭ (7) ide kâfi (8) ola.

KAYNAKÇA

- el-Aclûnî, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzilu'l-İlbâs amma İštehera Mine'l-Ehâdis ala Elsineti'n-Nâs*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.
- Ahmed b. Abdullah el-Fevrî, *Risale fi İlmi'l-Hat*, Köprülü Kütüphanesi, Nr.: 361.
- el-Alevî, Seyyid Adil, *Menhelu'l-Fevâid fi Tetimmeti'r-Râfid*, el-Muessetu'l-İslâmiyye, Kum, 2002.
- Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, YKY, 2.baskı, İstanbul 2004.
- Gannûm, Semir, *Cemâliyyetu'l-Hattı'l-Arabî ve Te'siruhu fi'l-İmâra*, Mecelletu Câmîati Dımaşak li'l-Ulûmi'l-Hendesiyye, 2014, C. 30, sayı: 2 ss. 145-171.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul, 1955.
- Kalpaklı, Mehmet, *Fevrî; Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri* (yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986).
- Mehmet Kalpaklı, "Fevrî" *DİA*, XII, 505-506.
- M. Uğur Derman, "Hat" *DİA*, XVI, 427-437.
- Rado, Şevket, *Türk Hattatları, XV. Yüzyıldan Günümüze Kadar Gelmiş Hattatların Hayatları ve Yazılarından Örnekler*, Tifdruk Matbaacılık, İstanbul 1984.
- Sagânî, Ebu'l-Fezâil Radıyyüddin Hasan b. Muhammed b. Hasan, *el-Mevzûātu's-Sagânî*, (thk. Necm Abdurrahman Halef) Dârü'l-Me'mun li't-Turâs, Dımaşak, 1985.
- Tüfekçioğlu, Abdülhamit, *Mehmet b. Tâceddin ve Hüsn-i Hat Risâlesi Hakkında*, Kubbealtı Akademi Mecmuası, 26, 1 (1997).
- Uğur, Mücteba, *Sülüs Hattına Dair Mühim Bir Risâle Sülüs Yazısı Rehberi*, Vakıflar Dergisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, XXI. Sayı, İstanbul 1990, s. 335-342.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979.
- Yazır, Mahmud Bedrettin, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İlâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, (Haz. Uğur Derman), Ankara, c. 1, 1989.
- <https://www.wdl.org/ar/item/6845/> (erişim: 30/10/2017).

